

CERAMICA DECORATIVĂ POLONO-LITUANIANĂ DE LA CURTEA DOMNEASCĂ DIN IAȘI

DE

EUGENIA NEAMȚU

Cercetările efectuate în vara anului 1960 în preajma Palatului culturii, cu ocazia construirii Teatrului de vară, au dus pe de o parte la dezvelirea laturii sud-estice a incintei exterioare a vechii Curți Domnești din Iași, iar pe de altă parte la descoperirea unui bogat și variat material arheologic¹.

Prin studierea atât a ruinelor dezvelite cât și a materialelor descoperite s-a ajuns la constatarea că vechea Curte Domnească din Iași, menționată în izvoarele scrise pentru prima dată în documentul din 8 octombrie 1434², a suferit în decursul secolelor numeroase refaceri.

Coroborându-se datele istorice cu cele obținute prin studierea vestigiilor arheologice datînd din epoca lui Ștefan cel Mare, s-au stabilit, pentru monumentul sus-menționat, două faze de construcție³. Astfel, prima fază s-ar plasa în jurul anului 1492, cînd aici au avut loc ample lucrări și pentru construcția bisericii Sf. Nicolae Domnesc⁴. Cît privește cea de-a doua fază de refacere, ea a putut avea loc în preajma anului 1520 în timpul domniei lui Ștefăniță Voievod⁵. După domnia acestuia, s-au înregistrat, de asemenea, unele refaceri, dovedite, așa cum s-a mai amintit, atât de informațiile scrise, cât și de unele mărturii arheologice.

După cum reiese din cronica lui Azarie, în prima sa domnie, Alexandru Lăpușneanu a făcut unele lucrări la „Palatele domnești”⁶. Nu este

¹ Al. Andronic și E. Neamțu, *Curtea Domnească din Iași în lumina recentelor descoperiri arheologice*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, București, 1965, p. 247 și urm.; Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, *ARII MOLD.* V, București, 1967, p. 169 și urm.

² M. Costăchescu, *Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 398; Al. Andronic și E. Neamțu, *op. cit.*, p. 249.

³ Eugenia Neamțu, *Contribuții la cunoașterea stemei dezvoltate a Moldovei în epoca lui Ștefan cel Mare*, *ARII MOLD.* VI, p. 334.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Cronica lui Azarie*, în *Cronicile slavo-române din secolele XV—XVI publicate de Ior Bogdan*, ed. P.P. Panaitescu, 1959, p. 140—141.

exclus ca din această vreme să dateze o parte din zidurile dezvelite prin săpături și considerate ca aparținând secolului al XVI-lea ⁷.

La 1578 Curtea Domnească era destul de întărită de vreme ce a rezistat unui asediu care a durat mai mult de o lună, exercitat de oastea turcească, ungurească și muntenească, cu care venise Petru Șchiopul, împotriva pretendentului Alexandru Voievod, care îi uzurpase domnia ⁸.

După relatarea făcută de francezul Fourquevaux, cu ocazia vizitei sale la Iași în vremea lui Petru Șchiopul, în 1585, Curtea Domnească era frumoasă și permitea să se vadă grandoarea și măreția pe care o întreținea acest domn. ⁹

Unii călători apuseni prezintă însă, cam în aceeași vreme, Curtea Domnească drept o clădire modestă, construită din lemn și din foarte puțină piatră rău aranjată ¹⁰. Nu este exclus ca Petru Șchiopul, în cea de-a treia domnie, când au avut loc mari lucrări pentru construcția Galatei ¹¹, să fi făcut unele refaceri și la Curtea Domnească, care a avut desigur de suferit în timpul asediului împotriva lui Alexandru Voievod.

Germanul Ioan Wilden, care pe la 1613 trecea spre patrie prin Iași, scria că: „Palatul domnesc, ca urmare a atitor nenorociri căzute asupra țării, era într-o stare foarte rea” ¹². Una dintre aceste „nenorociri” la care se referă călătorul a fost desigur și invazia căzăcească din vremea lui Aron Vodă, când aceștia au prădat țara și Curțile Domnești și au ars Iașul ¹³.

Tommaso Alberti, negustor italian care trece prin Moldova în vremea lui Ștefan Tomaș, menționează existența palatului de piatră, împrejmuțat însă cu gard de lemn ¹⁴.

Într-o stare proastă se găsea palatul și în anul 1622 ¹⁵.

Ceva mai târziu, în timpul celei de-a doua domnii a lui Radu Mihnea, au ars Curțile Domnești din Iași și s-a mutat domnul „cu șederea” la Hir-lău ¹⁶.

Foarte probabil că după distrugerea Curții Domnești din Iași, cauzată de acest incendiu, nu au mai avut loc refaceri, cel puțin de mari proporții, până în vremea lui Vasile Lupu. După cum rezultă din unele informații, lucrările s-au efectuat chiar în primii ani de domnie ai voievodului. Astfel, după descrierea soliei lui G. Krasinski, din 1636, făcută de un ano-

⁷ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, fig. 1 și p. 275.

⁸ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu. I. a., p. 197—198; V. Mologna, *Ceva nou despre Alexandru Vodă, fratele lui Ioan Polcoavă (1578)*. în *RI*, XII, 1—3, 1926, p. 2—4.

⁹ N. Iorga, *Acte și fragmente*, I, București, 1895, p. 37—38; idem, *Istoria românilor prin călători*, vol. I, 1920, p. 160.

¹⁰ Idem, *Istoria românilor prin călători*, p. 161; despre curtea construită din lemn și acoperită cu șită ne relatează și Fox, care în 1589 însoțea pe călătorul Cavendish; A.C. Wood, *Mr. Harrie Cavendish, his journey to and from Constantinople 1589 by Fox, his servant*, ed. *Camden Miscellany*, vol. XVII, Londra, 1940, p. 18—19.

¹¹ Construcția Galatei a avut loc în anul 1584, deci în cea de-a treia domnie a lui Petru Șchiopul (1582—1591) și nu în a doua (1578—1579), așa cum s-a afirmat; vezi G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 9.

¹² N. Iorga, *op. cit.*, p. 214; idem, *Istoria românilor prin călători*, ed. a II-a, vol. I, București, 1928, p. 267.

¹³ *DIR*, veac. XVI, vol. IV, p. 187; E. Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 202.

¹⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 215.

¹⁵ P.P. Panaitescu, *Călători poloni în Țările Române*, București, 1930, p. 17.

¹⁶ Miron Costin, *●perc*, ed. P.P. Panaitescu, 1958, p. 91.

nim; „castelul era mai înainte vreme destul de sărăcăcios, dar domnul actual, pentru a avea locuință comodă, l-a restaurat foarte bine și l-a îndreptat și a făcut și întărituri bune de jur împrejur“¹⁷.

Amploarea lucrărilor de restaurare l-a impresionat și pe Miron Costin, care consemna că Vasile Lupu „au făcut ea de iznoavă și Curțile cele Domnești în Iași, casele cele cu cinii, grădini, grajduri de piatră, tot de dînsul sintu făcute“¹⁸.

Lucrările de restaurare a Curții Domnești din Iași făcute în vremea lui Vasile Lupu sînt dovedite și prin zidurile cu bastioanele dezvelite ca și prin materialele descoperite cu ocazia ultimelor cercetări arheologice. Dar importanța săpăturilor arheologice constă și în faptul că ele permit, în urma studierii materialelor descoperite, precizări în măsură să elucideze unele probleme mai puțin clare din istoria Curții Domnești din Iași.

Astfel, au fost scoase la iveală interesante fragmente de ceramică ornamentală locală de interior¹⁹. De asemenea, a fost descoperită și ceramică decorativă de import. În urma studierii acesteia s-a putut stabili că unele încăperi au fost căptușite cu ceramică otomană de Iznik²⁰. În afara acesteia însă, tot în complexe arheologice datînd din secolul al XVII-lea, au fost descoperite unele fragmente de ceramică decorativă transilvăneană²¹ și, de asemenea, unele piese interesante care au pătruns la noi din Polonia. Acestea din urmă au fost doar parțial și succint prezentate în raportul privind săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași²². Spre deosebire de materialele ceramice decorative locale, aceste piese, luate dintr-o pastă conținînd într-o cantitate uneori mai mică, alături destul de mare, nisip și uneori chiar mici pietricele, sînt puternic arse la roșu-cărămiziu. Fragmentele luate din pasta respectivă provin din plăci de sobă.

Întrucît reconstituirea în întregime a vreunei piese nu a fost posibilă, precizările cu privire la dimensiunile acestora sînt parțiale. De formă rectangulară, cu lungimea uneia din laturi cuprinsă între 19 cm — 20 cm, iar adîncimea olanului între 6,6 cm și 10,7 cm, plăcile au grosimea pereților de 0,8 cm — 1 cm.

În ceea ce privește motivele decorative ale acestora, deși predomină cele vegetale, nu lipsesc cu totul nici cele geometrice ca și cele reprezentînd păsări sau animale. Ceea ce caracterizează însă aceste plăci, în afară de decor, este smalțul policrom.

Dintre exemplarele cu motive vegetale cîteva provin din cable avînd ca decor două frunze late, cu marginile adînc crestate. Fiecare frunză este suprapusă de cîte o floare. În centrul plăcii se află o floare stilizată în formă de crin. Arderea secundară a unora dintre ele a avut ca rezultat alterarea culorilor smalțului. Se pot totuși distinge culorile albastru, verde-peruza, galben deschis și galben verzui (fig. 1/1).

¹⁷ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 25—26.

¹⁸ M. Costin, *op. cit.*, p. 119.

¹⁹ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 236—258, fig. 44—63.

²⁰ *Ibidem*, p. 259—263, fig. 66; Corina Nicolescu, *Ceramica otomană de Iznik din secolele XVI—XVII găsită în Moldova, ARII MOLD.*, V, București, 1967, p. 295—299; Al. Andronic, *Ceramica otomană descoperită la Iași*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 159 și urm.

²¹ Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 258—259, fig. 64/1.

²² *Ibidem*, p. 259, fig. 64/2—7.

Pe un alt fragment de cahlă sînt redată, pe fondul albastru deschis, două frunze lungi, crestate și arcuite, unite la bază și în vîrf, albastre închis cu nervură mediană galben-verzuie. În spațiul central al cahleii se află flori stilizate, colorate cu albastru, verde-peruzea, galben și brun (fig. 1/8).

Vrejuri și cîrcei în albastru deschis se ramifică printre benzi verzi arcuite geometrice pe fondul alb-gălbui al unui alt fragment de cahlă (fig. 1/4).

Cîteva fragmente sînt ornamentate cu un motiv redat fie cu albastru și galben pe un fond albastru deschis, fie cu albastru deschis, verde-peruzea și galben pe fondul albastru închis (fig. 1/6). În ultimul caz, din cauza condițiilor de zacere a fragmentelor smalțului este parțial acoperit de o depunere ruginie.

Frunze lungi, crestate, albastre-deschis cu cîte o nervură mediană verde, sînt înfățișate pe fondul albastru închis al altor două fragmente.

Un fragment de cornișă de sobă este decorat cu frunze crestate și cu smalț albastru deschis și galben-verzui.

Motive vegetale în alb și verde decorează cîteva fragmente de cahle cu fond albastru (fig. 1/2, 7).

Pe unele fragmente sînt înfățișate motive vegetale mult stilizate (fig. 1/5), iar pe altele motive geometrice (fig. 1/10).

Un fragment probabil dintr-o friză reprezintă, poate simbolic, două păsări. Una dintre acestea, înfățișată în întregime, are corpul și aripile redată prin frunze frumos stilizate. Deasupra capetelor unite printr-un inel se află o coroană. Culorile sînt albastru închis și deschis, verde-peruzea și galben (fig. 1/9).

Un alt fragment, provenind dintr-o placă care a fost ornamentată cu pajura, păstrează o parte din stînga acesteia, aripa cu un bogat penaj, colorată cu galben, albastru deschis și închis (fig. 1/3).

Din categoria cahlelor cu motive animaliere menționăm un fragment dintr-o friză înfățișînd două animale în mișcare dispuse față în față. Ele sînt colorate cu albastru pe un fond de aceeași culoare. Între ele se află o plantă, tot albastră, ce iese dintr-un vas de culoare galbenă. Motivul este mărginit în partea de sus de o bandă verde, iar în cea de jos de una galbenă (fig. 1/11).

Materialele ceramice analizate se deosebesc vizibil atît de ceramica locală, cît și de cea de import transilvăneană sau otomană. În schimb, piese similare acestora se găsesc în colecțiile Muzeului național din Varșovia²³. Întrucît analogiile menționate sînt datate, întocmai ca și materialele prezentate, în secolul al XVII-lea, considerăm că pătrunderea lor în Moldova trebuie pusă în legătură cu unele lucrări efectuate în această vreme la Curtea Domnească din Iași.

Printre materialele arheologice, datînd din secolul al XVII-lea descoperite la Suceava, se află și o cahlă, tot cu smalț polierom, înfățișînd o pajură încoronată²⁴. Nu este exclus ca și piesa amintită să provină din Polonia, dat fiind și faptul că pajura este un element care face parte din stema acestui stat.

²³ Materialul a putut fi văzut prin amabilitatea doamnei Halina Chosnacka, căreia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

²⁴ Piesa se află în expoziția secției feudale a Institutului de arheologie din București

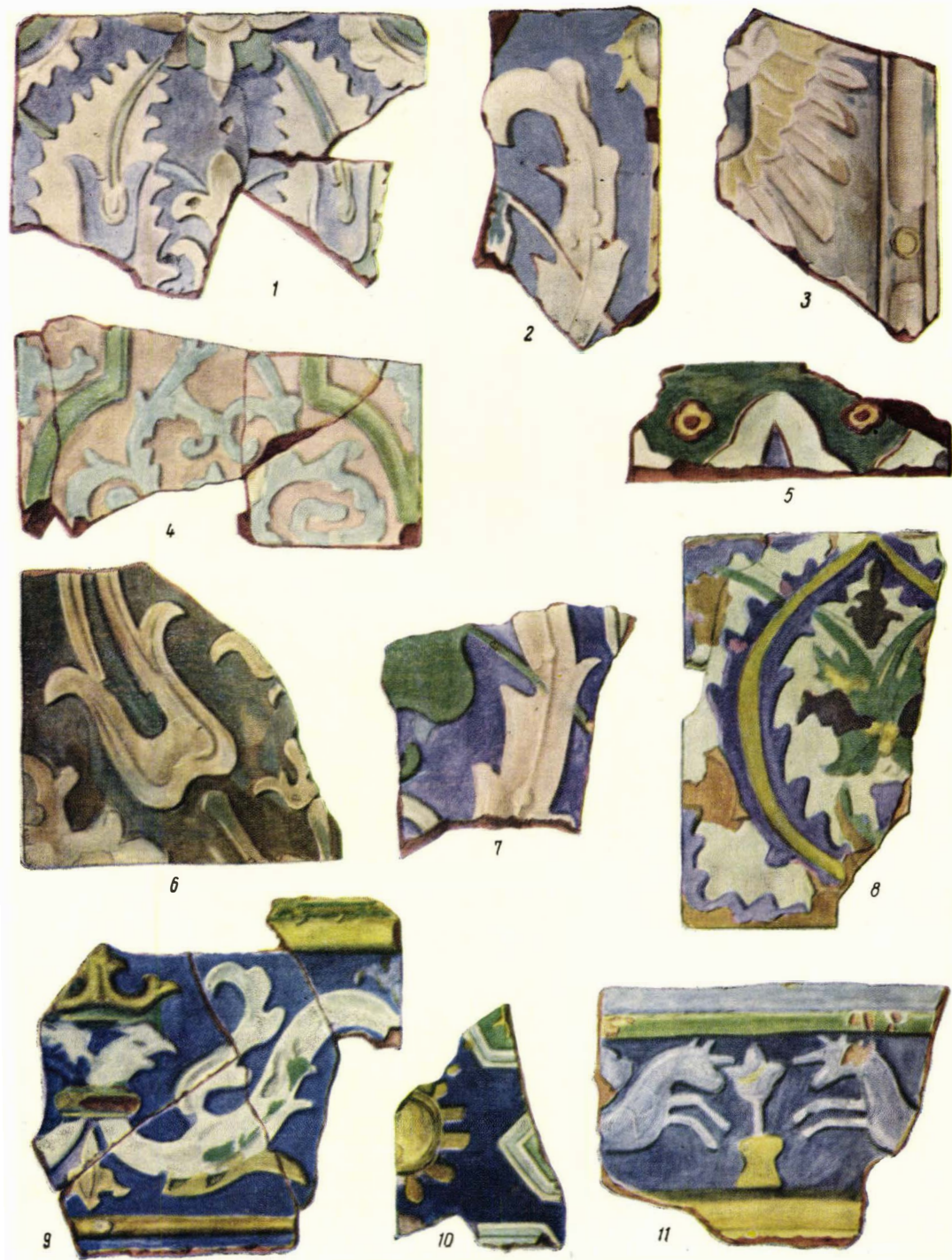

Fig. 1. — Ceramică policromă decorativă de proveniență polono-lituaniană de la Curtea Domnească din Iași.

Prezența acestor materiale la Iași și Suceava trebuie pusă în legătură cu unul din domnii moldoveni care nu numai că au făcut în această vreme înnoiri la Curțile Domnești din orașele menționate, dar care, în același timp, a avut și relații mai strînse cu țara vecină de la nord. Trebuie să precizăm faptul *important*, că materialele similare existente în depozitul Muzeului național din Varșovia provin din Lituania. Dintre domnii moldoveni din veacul al XVII-lea, Vasile Lupu este acela care a avut relații mai strînse cu Polonia și mai ales cu Lituania. Astfel, Vladislav al IV-lea, regele Poloniei, în dorința de a atrage Moldova în liga antiotomană, al cărei inițiator era, a recurs, prin mijlocirea lui Petru Movilă, la căsătoria lui Ianusz Radziwill, marele hatman al Lituaniei, cu Maria, fiica mai mare a lui Vasile Lupu²⁵. Nunta s-a celebrat la 5 februarie 1645 la Curtea din Iași²⁶, cu un fast deosebit²⁷.

Trebuie să admitem că lucrările de refacere de la Curțile Domnești din Iași și Suceava nu se rezumă numai la faza de început a domniei lui Vasile Lupu. Desigur că asemenea lucrări au avut loc și în urma distrugerii curților, ca urmare a invaziei cazăcești și tătarăști din anul 1650. Atunci, ne informează Miron Costin, „Curtea cea Domnească, casele boierilor și tot orașul într-o mică de ceas cenușe au stătutu”²⁸. Este foarte probabil că în urma acestei distrugerii, Vasile Lupu, al cărui gust rafinat este unanim recunoscut de către contemporani, a luat hotărîrea să înfrumusețeze unele încăperi ale Curții Domnești din Iași și cu materiale decorative aduse din Lituania, cu care acum relațiile erau deosebit de strînse.

Săpăturile arheologice întreprinse la Iași vin astfel să completeze unele aspecte mai puțin cunoscute și nu lipsite cu totul de interes privind relațiile Moldovei cu vecinii din nord. De asemenea, ele ne aduc unele date noi și interesante privind aspectul Curților Domnești și concepțiile artistice ale lui Vasile Lupu, despre care Miron Costin spunea că are mai mult „hire... împărătească... decît domnească”²⁹.

Plăcile decorative de interior aduse din Lituania, cu motive atît de variate și bine executate, în care se întîlnesc și unele elemente orientale, de altfel familiare moldovenilor, s-au bucurat, se pare, de aprecieri favorabile din partea acestora. Ele nu au rămas fără ecou în Moldova.

Printre materialele arheologice descoperite la Suceava, dintre care unele datate sigur în secolul al XVII-lea, se află și cîteva fragmente de plăci decorative de interior avînd motive vegetale inspirate evident din cele prezentate de noi mai sus³⁰.

²⁵ *IstRom*, vol. III, București, 1964, p. 171; N.C. Bejenaru, *Misiunea lui Leontin Szycik Zaleski și căsătoria fiiciei lui Vasile Lupu cu Ianusz Radziwill*, în *RC*, I, 1927, 3-4, p. 222-225.

²⁶ M. Costin, *op. cit.*, p. 120-121; N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 4-5; C. I. Andreescu și C. A. Stoide, *Ștefănița Lupu domn al Moldovei (1659-1661)*, București, 1938, p. 4, nota 5.

²⁷ N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 5-7; *Memoriile lui Kemény Iános*, traducerea pasajelor privitoare la români de Neagoe Popcea, București, 1900, p. 36-38. Pentru aceasta probabil s-au comandat din Iași, de către Necula păcălăbul, pahare de argint la Brașov. Vezi N. Iorga, *Socolelile Brașovului și scrisori românești către Sfat în secolul al XVII-lea*, București, 1899, p. 156.

²⁸ Miron Costin, *op. cit.*, p. 133; vezi și Em. Condurachi, *Iassy*, București, 1945, p. 8-9.

²⁹ Miron Costin, *op. cit.*, p. 113.

³⁰ K.A. Romstorfer, *Celatea Sucevei*, București, 1915, p. 78, fig. 73/b, f; N. Constantinescu, *Precizări în legătură cu data construirii mănăstirii armenesti Zamea-Suceava*, în *SCIA*, 1961, 2, p. 375, fig. 10.

Acestea din urmă prezintă totuși unele deosebiri ușor sesizabile față de cele analizate anterior. Astfel, pasta din care acestea au fost lucrate este total deosebită de cea a pieselor de import, ea fiind cea obișnuită la plăcile decorative locale din secolul al XVII-lea. În afară de aceasta s-a putut constata că plăcile la care ne referim, spre deosebire de cele importate, nu numai că nu sînt smălțuite policrom, ci sînt complet lipsite de smălț.

Toate aceste constatări ne duc la concluzia că meșterii moldoveni, impresionați de frumusețea materialelor lituaniene, au încercat să le reproducă, dar nu le-au imitat întocmai. Materialele executate de dîșii nu au strălucirea celor de import cu smălț policrom. De altfel, lipsa smălțului policrom nu trebuie să ne surprindă, deoarece meșterii moldoveni nu l-au folosit nici înainte de această vreme. Trebuie să reliefăm totuși frumusețea trăsăturilor la motivele pe care aceștia le-au executat.

Materialele arheologice pe care le-am studiat vin să demonstreze că în vremea lui Vasile Lupu relațiile moldo-lituaniene depășesc cu mult cadrul unor relații economico-politice și familiale. Se știe că unii boieri moldoveni printre care menționăm pe Grigore Ureche și Miron Costin își desăvîrșiseră pregătirea intelectuală în statul polono-lituanian și că au întreținut legături strînse cu nobilii de acolo.

Descoperirile de la Iași și Suceava arată că erau destule elemente din societatea feudală moldovenească care se dovedeau a fi receptivă și în domeniul artistic față de creațiile din mediul polono-lituanian.

CÉRAMIQUE DÉCORATIVE POLONO—LITUANIENNE DE LA COUR PRINCIFIÈRE DE JASSY

RÉSUMÉ

À l'occasion des fouilles entreprises en 1960 sur l'emplacement de l'ancienne cour princière de Jassy on a découvert de nombreux matériaux archéologiques indigènes et d'importation. Parmi ceux-ci il convient de mentionner les fragments de céramique ornementale de facture polono-lituanienne. Travaillés dans une pâte à sable, variable comme grain et qualité, à forte cuisson jusqu'au rouge brique, ces fragments proviennent de plusieurs carreaux de poêle. Ce qui caractérise ces carreaux, outre le décor, c'est l'émail polychrome. Leurs motifs d'ornementation sont pour la plupart des motifs végétaux (fig. 1/1, 2,4 — 8), mais ni les formes géométriques (fig. 1/10) ni les motifs zoomorphes (fig. 1/11; 1/3,9) ne font défaut. L'un de ces derniers fragments (fig. 1/3) provient d'un carreau qui avait comme ornement un aigle. Une pièce ayant le même motif, en émail polychrome, a été découverte lors de fouilles archéologiques effectuées à Suceava. Des matériaux similaires à ces derniers provenant de Lituanie et datés également du XVIIe siècle se retrouvent dans les collections du Musée National de Varsovie (note 23). Leur pénétration en Moldavie doit être mise en rapport avec les réfections, au temps de Vasile

Lupu, des cours princières de Suceava et de Jassy détruites par l'invasion cosaque et tartare de 1650. À part le fait d'apporter de nouvelles données sur l'aspect des cours princières de Moldavie au XVIIe siècle, ces matériaux viennent compléter les données connues concernant les relations de la Moldavie de Vasile Lupu avec ses voisins du nord. Les motifs ornementaux de certaines pièces présentées ont inspiré aussi les artisans locaux dans leur création de motifs nouveaux pour la décoration des carreaux qu'ils fabriquaient eux-mêmes (v. note 30).

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. -- Céramique polychrome décorative polono-lituanienne de la Cour princière de Jassy.

